

Kováts Dániel

Janó Ákos könyve a kiskun parasztverselőről

Aki Sárospatak szellemi értékeit kívánja számba venni, nemcsak a Patakról szóló művekkel találkozhat, hanem olyan alkotásokkal is, amelyek nem a várost választják ugyan témájukul, itt élő alkotójuk miatt azonban mégis az érdeklődés homlokterébe kerülnek. Jó példája ennek Janó Ákos tevékenysége. A Rákóczi Múzeum nyugalmazott igazgatója zempléni témákkal is jelentkezett a nyilvánosság előtt - gondoljunk például bibliográfusi tevékenységére, a népi építészet emlékeinek dokumentálására, a pataki vár történetével és kiállításával kapcsolatos publikációira -, tudományos termésének egy része azonban az Alföld, a Kiskunság világában gyökerezik. Nem véletlen ez, hiszen 1953 és 1968 között a kiskunhalasi Thorma János Múzeum igazgatója volt. Ott - többek között - bekapcsolódott a táj kutatásába, tanulmányozta és feldolgozta Szank község település- és népességtörténetét, s elmélyült a múzeum kézirat-gyűjteményének feldolgozásában. A 19. század végéről és a 20. század elejéről származó parasztköltői hagyatékot Nagy Czirok László (1883-1970) kezdte gyűjteni, az anyag kibővítése, tudományos értékelése és feldolgozása azonban Janó Ákosra maradt. Korábbi részpublikációk - köztük egy angol nyelvű tanulmány - után most ért meg az idő arra, hogy Kiskunhalas város önkormányzatának támogatásával a Thorma János Múzeum közreadja Janó Ákosnak Kiskun parasztverselők című tizíves kötetét, Voigt Vilmos professzor bevezetőjével. A könyvben a szerző elmélyült elemző tanul-

mányt közöl a felkutatott kéziratok anyagáról, s bőséges szöveggyűjteményt ad közre Gózon István, Gyenizse Antal, Bacsó László, Egyed Izsák János, Kis Illés Imre, Modok Sándor és Vas Imre parasztköltők alkotásai-ból. A kötet végén a népi kifejezések magyarázatai, a jegyzetek szolgálják az olvasó eligazodását, s német nyelvű összefoglalás segíti a külföldi érdeklődők tájékozódását. Külön hangsúllyal kell megemlítenünk Berki Viola (1932-2001) művészi illusztrációit. A művésznő mint Halas szülőtte, a helyi népi élet kiváló ismerője belülről látja azt a világot, amelyet a halasi pásztorok és parasztek megéltek, s élete utolsó alkotásaival kiváló képi megelevenítője lett a verselők által leírt tájnak és élethelyzeteknek.

Janó Ákos témaválasztása nemcsak a Kiskunság szellemi kultúrájának megismerése, hanem az egyetemes magyar tudományosság szempontjából is nagy jelentőségű. Olyan műfajt emelt be a kutatásba, amely a folklór és az irodalomtörténet határterületén való elhelyezkedése miatt viszonylag kevés figyelmet kapott. A szerző korábban (a Halasi Téka 18. kötetében) elemezte már azokat a társadalmi, politikai tudatformákat, a paraszti történelemszemléletnek azokat a táji jellemzőit, amelyek a kiskun parasztverselők munkáiban tükröződnek, s amelyekben ott él a helyi történelmi hagyomány, az elvesztett kiváltságok miatti forradalmi indulat. A most megjelent kötet átfogóbb anyaggal, a több száz oldalas kéziratok gyűjtemény gondosan válogatott szemelvényeinek segítségével telje-

sebb képét adja e műfaj és a kiskun sors jellemzőinek. Nem túlzás arra utalni, hogy Janó Ákos e kötettel a maga résztémájában alapművet alkotott, s a jövőben a népköltők írásos hagyatékának elemzésében a reá való hivatkozás megkerülhetetlen. Jelentősége abban rejlik, hogy kitűnően kiválasztott szövegeket ad egy olyan irodalmi jelenség tanulmányozásához, amely a szóbeli hagyományozással reánk maradt népköltészeti termés és a műköltészet alkotásai között foglal helyet.

A 19. és a 20. század fordulóján az íráshasznalat általánossá tételének köszönhetően a népi alkotó már nem szorult arra, hogy a szájhagyományra bízva verseinek továbbörökítését, papírra vethette gondolatait, ezzel kötött formát adott nekik, elmaradt tehát a kollektív újraformálás folyamata. Emiatt azonban a folklór tanulmányozója nem mondhat le a parasztsverselők hagyatékának vizsgálatáról. Hiszen ezekben az alkotásokban is működik az a népköltészetre jellemző hatás-és ízlésrendszer, amely a témaválasztástól, a művekben megtestesülő életszemléleten át a stílusalakzatok alkalmazásáig terjed. Közösségi, kollektív jellegű nem csak attól lesz a népköltészet, hogy a szerzőt nem ismerjük, hogy a szóbeliség miatt a nyelvi megformálás csiszolódik, hogy a továbbadás szájhagyomány útján történik. Nem kevésbé fontosak azok a motívumok, amelyeket a népköltő a maga mondandójának kifejezésében a kollektív tudatformákból, a nyelvi-nyelvhasználati hagyományból vesz át. A parasztsverselő nem elsősorban a személyes indulatvilág formába öntése céljából fog ceruzát, kezét a maga közösségének ereje mozgatja. Legbenső problémáit nemcsak szemérmessége miatt takarja el többnyire, megszólalásra a mások számára is érvényes mondanivaló készíti. Olyan témát választ, amely

sorstársait is foglalkoztatja, olyan verselési módot alkalmaz, amely a maga ritmusával ismerősen cseng hallgatói-olvasói fülében, olyan szóképekkel él, amelyek a népköltészetben, a prédikátorok nyelvén formálódtak. A Janó Ákos antológiájában közölt versek átmenetet képeznek olyan szempontból is, hogy bennük a népdalhoz, népi epikához képest markánsabban nyilatkozik meg írójuk személyisége; ez a sajátosság a műköltészethez köti őket. Érdekes lenne alaposabban tanulmányozni, miképp jelenek meg a költői egyéniség jelei a parasztsverselők alkotásaiban, erre azonban egy recenzió keretében nincs lehetőség. Jellemző ilyen szempontból többek között Gózon István "Vallomás" vagy "Legénykori ábrándjaim", Modok Sándor "A kéthetes ember", Vas Imre "Miért élek" és "Gyalázzatok" című verse. Szembetűnőbbek azonban a közös tematikai vonások: a betyárt, a juhászt balladai eszközökkel megénekelő versezetek; a 48-as hagyománynak, valamint a helyi történelemmel és az emberi korrall együtt járó fordulópontoknak a versbe foglalása; a jeles napi köszöntés, a neves emberek viselt dolgainak megörökítése. Megjelenik már a 20. század előszele, a kiskun-sági embereket is érintő változások hatása (pl. a főváros vonzása, a kerékpár). Életből-cselet, keserűség, öröm, humor tör fel a verskből.

A kiskun verselők írásait, a közéteendő Janó Ákos tanulmányát olvasva jó érzéssel gondolunk arra, hogy a 2001-ben Kiskunhalason megjelent kötet a néprajztudós sárospataki otthonában nyerte el végső formáját, hogy szorgos és szép eredményeket termő munka folyik a szerző dolgozószobájában. Szívvel kívánjuk a folytatást, várjuk az alkotói műhely további termékeit.

(Janó Ákos: *Kiskun parasztsverselők. A Thoma János Múzeum Könyvei 9., Kiskunhalas, 2001.*)